

MÉSZÁROS MÁRTA HŐSNŐI

Titkos történetek

BÉRESI CSILLA

MÉSZÁROS MÁRTA HŐSNŐI MINDEN FILMJÉBEN ÍZIG-VÉRI HITELESEK.

Mészáros Márta kezdettől tiltakozik a „női filmek” címke ellen. Törőcsik Mari mondja róla közös beszélgetéskönyvükben, az *Aurora Borealis*-ban: „Ezért is mondtam csillagom, hogy mikor női agy kell vagy szív, azt veszed elő, nőként gondolkodsz, de amikor arról csinálsz filmet, hogy apádat kivégezték, akkor nem sírsz, mint a kislánya...”

Tény és való, női karakter nélkül nincs Mészáros Márta film, ez azonban főként azért van, mert történetesen nő és művész egyszerre. Meg otthontalan árva is, akinek az őt felnevelő és örökbefogadó felnőttek „nem mondtak el semmit”. Ami e semmi mögött van, az a veszteség, a szülők sokáig kideríthetetlen okú elvesztése. Megkerülhetetlen itt némi pszichologizálás; gondoljunk Freud Leonardo da Vinci tanulmányára a zűrös titkok között nevelkedett személyiségről.

Egy ilyen múlt lebéníthat, de oda is hathat, hogy a sérült felnőtt sok-sok szeretett emberrel pótolja a pótolhatatlan elveszítetteket. Mészáros Márta színészei, munkatársai átjárnak egyik filmből a másikba, nemegyszer szerelmek vagy családtagok.

Mészáros Márta filmjeinek sokféleségébe az aktuális időszak közérzetén túl belejátszik az őt ért művészi hatások sokszínűsége, szerencsés találkozása: a moszkvai filmfőiskolán tanulva megismerhette Eizenstein és Dovzsenko remekműveit, később a francia, lengyel majd a cseh új hullám inspirálta: természetesen Jancsó Miklós és az új utakat kereső kortárs magyar filmesek is felszabadítóan hatottak rá. Mindezen hatásokból képes volt egyéni szemléletmódot és stílust teremteni. Minden filmjén ott van egyedi „ujjlenyomata” (Zsugán István, *Filmvilág*, 1984/5.).

MÉRT KELL A SZERELEM?

Az 1968-as *Eltávozott nap* címe Illés-dal. Nem véletlenül, mert a filmben vidék és főváros, nagy- és kisvilág, férfi és nő szembenállása mellett fiatalok és öregek sem értenek szót egymással. Kovács Kati, a kor népszerű, karakteres arcú énekesnője játssza Szőnyi Erzsit, a nagyvárosi árvalányt, aki meglátogatja őt nem vállaló szülőanyját (Horváth Teri). A kis faluban élő, fekete főkötős asszony unokahúgá-ként mutatja be a lányt a családjának. A közös étkezéseken jól látszik a nemi hierarchia, a nők szedik le, utasításra, az asztalt. Szirtes Ádám remekül alakítja a mindenható családfőt, aki még unokahúgával is kikezd a falusi táncmulatságon. Feleségének alig látszik az arca a fekete kendőtől, de féltékeny, irigy tekintetéből egy örömtelen élet elfojtott dühe szikrázik.

Érdekes a nagyvilág ide nem illő megjelenése: a tévében Londonból közvetített szépségverseny megy, kánkán-gör-lökkel, a családfő legnagyobb örömére. Az országúton magányosan baktató Erzsit franciául beszélő férfival találkozik, aki, miután nem értik meg egymást, egy laza legyintéssel tovább engedi (Szabó László, akit Mészáros Márta Párizsban ismert meg). Erzsit alkalmi kalandjának (Juhász Jácint) albrétében a földön szótárak állnak glédában a többi kötet között, falát egy Afrikába csalogató Sabena reklám díszíti.

És mit felel a képek nyelve a „mért kell a szerelem” kérdésre? A film legelső jelenetében intézeti lányok lövik ki nyilakat. A jelenet erőt és célratörést sugall. A kocsmában férfiak biliárdoznak; ez már bizonytalanabb kimenetel ígér. Ugyanitt Kozák András karaktere megpörget egy szerencsekerekes játékautomatát. Tekintete összeakad az Erzsivel. Igen, kell a szerelem, de hogy eljön-e, az a vakvéletlen műve.

A film kezdetén nyájas igazgatónő körbe jár volt pártfoglaltjai ünnepi ebédjén, mindenkit arcon csókol. Erzsit kimegy „levegőzni”, a lelencház oszlopai félelmetes egyformaságukkal nyomasztanak. Itt szegődik a lányhoz kitartó imádója, akit Erzsit hiába próbál lerázni. Kezében zsinag, ezt hurkolja az ujjai közé ön-maga szórakoztatására. Néhány képsorral odébb szövőgyári csarnokot látunk, egy sereg lány dolgozik itt a fonóorsók katonás soraival. Az alkalmi kaland albrétéből ugyanúgy téglafalra látni, mint a munkásszálló – Erzsit jelenlegi otthona – ablakából. A szálló emeletes pricsei nyomasztóak, esély sincs szabad lélegzetre. Egyformán öltöztetett lányok sora szolgálja ki az ebédelőket. Fekete ruhás öregasszonyok ülnek sorfalat a falusi táncmulatságon, fölöttük sorba aggatott kukoricacsövek lógnak. „Akár egy halom hasított fa hever egymáson a világ”, jut eszünkbe József Attila *Eszmélete*.

Ennek az egyenlőségnek a kiszolgáltatottságára rárimel a kamera gyakori körbe keringése. A féltéstvér (Harsányi Gábor) köröket ír le kerékpárjával a falusi busz körül. Erzsit feje felett a vendégszobában leng a lámpa, megállítja. A várkúti állomáson két irányban indulnak el a vonatok.

Van harmadik út a nyomasztó egyenlét és az ingatag bizonytalanság között? Egy Duna-parti csónakházat látunk, ennek ajtaját támasztja egy bikinis szőke lány fiúja. Az ajtón rozsdás lakat. A lány belép rajta, odabent Erzsit szerel egy csónakot. Sokfelé ágazó bordázatával, nehezen kismérhető bonyolultság, mégis valami új, épülő, értelmes szerkezet.

A kulcs gyakori motívumával át is lépünk a következő film – *Holdudvar* (1969) – mikrovilágába. A munkásszálló sivársága után a korabeli pártelit luxusával szembesülünk. Balassáné, Edit (Törőcsik Mari) férje repülőszerecséltlenségben veszti életét. Szakítani szeretne hazugságaival, visszautasítani az özvegyi nyugdíjat és mindenféle, a helyzetével járó képmutatást. Fia, István (Balázsovits Lajos) azonban a látzat megőrzése érdekében bezárja és mennyasszonyával, Katival (Újra Kovács Kati) őrizteti az anyát. A pesti villa to-lóajtói elzárják a középkorú anya elől a szeretkező fiatalok látványát a bántóan éles mesterséges fényvel megvilágított fürdőszobában. A megalkuvó fiú leviszi anyját szigligeti villájukba. A tág emeleti ablak sötét ürbe nyílik, a terasz

terméskő falán a giccses antik tükör beszédes tárgy; jelzi a pártfunkcionárius család ízlését. A környező természet szélfúttá nádasaiával jóval igazabb, valószínűbb. Az anya elszökik, de visszaviszik gyengesége rabságába. A menyasszony szakít a vőlegénnyel. Női szempontból ez a film mérlege.

NE SÍRJATOK LÁNYOK, NE SÍRJATOK SRÁCOK

Az 1970-es *Szép lányok, ne sírjatok* címe Illés dalszöveg, telve az „ifjúsági probléma” képeivel. Az előző két filmben két nemzedék ütközött, itt a konfliktus főleg fiatalok között van. A felnőttvilág csak annyiban van jelen, hogy folyamatosan rosszalja a fiatalok immáron tömeges lázadását. Ez a rosszalás lehet enyhe (Bujtor István rendőre) vagy súlyosan előítéletes (a főbérlő öregasszony). A cselekmény alapja egy háromszögtörténet, szereplői ismét szövőgyári fiatalok. Julit (a gyönyörű, hamvasarcú, cseh Jaroslava Schallerová alakítja), Savanyú (Zala Márk) jegyesét, a hippi szabadság jegyében elszeretné a jóképű nőcsábász (Balázsovits Lajos). Nem az angyalarcú Juli áll itt a középpontban, hanem a két hím érzelmi párbaja.

A lányok szexuális felszabadultságával nincs is baj, a „tabletta” mostanra megtette a magáét, inkább a nagy szabadság a gond. Erre Juli is rájön, és a körülmények nyomására meg is alkuszik. Hozzámegy Savanyúhoz, a falon a szülők esküvői képe függ. Nem éppen happy ending.

Tovább kísért az „elvegyültem és kiváltam” problematikája; emlékezetes a munkába tömegesen hajtó kerékpáros fiatalok jelenete. A jelenség mögött ott van a hirtelen városiasodás, erőltetett iparosítás a munkásszállásaival, éledző fogyasztói világával, a hozzánk késve érkező ellenkultúrával (Ginsberg verseskötetének már a címe is sokat mond: *Nagyáruház Kaliforniában*). Valami hasonlóra érzett rá Szabó István az *Apában*, ahol fiatalok százai ússzák át a folyót Bálint András mögött.

Mészáros Márta egyre érettebben jellemez a közelikkel (az Ifjúsági Parkban felvillanó arcok, a féltékeny fiúk arczöldülései). Finom metafora, hogy kifogy a víz a zuhanyozóban, mire a derékig pucér férfiak falkában vonulnak tiltakozni. Az eső viszont kétszer is megmosdatja őket.

„A VIZESPOHÁRON KEZED, RAJTA A FINOM EREZET...”

Az 1975-ös *Örökbefogadás* témáját tekintve ismét egy idősebb nőt, Kátát (Berek Kati – vegyük észre, milyen gyakran viseli a karakter a színész személynevével) és egy kemény, ám feltűnően szép arcú lelencházi lányt, Annát (Vigh Gyöngyvér) állít, ezúttal nem szembe, hanem egymás közelébe. Kata járja ki Annának a korai házasságot. Esküvőjén végigsuhan a kamera a kevésbé szerencsés árvalányok arcán, mind külön jellemtanulmány. Két nő barátsága kezdődik el ebben a filmben minden szexualitás nélkül, mégis szoros, itt inkább szülő-gyermek (pótszülő-pótggyermek) kötelékként. Kata maga is akarna saját gyermeket, de nő szeretője (Szabó László) nem mer kitélni unalmas, langyos házasságából. Hagyományos női szerep és a dolgozó nőé kerül itt szembe egymással. A szerelmi szál mélyen megélt. Berek Kati minimalista színészi eszközökkel, arcizmai rándulásával játszik.

Kata képkereteket készít reprodukcióknak. Maga fúrfarag hozzá. Háza falán ott lóg a kész keret a fűrészel mellett. Itt megint valami töredezettségből kell egészet alkotni; a valóság rendetlen-

ségéből kiemelkedő művészi entitást. A nemiség ábrázolása mostanra már gátlásoktól mentesen természetes, a kamera valósággal a szeretkező fiatalok bőrére tapad. Az idősödő Kata mintha ki lenne zárva ebből a közvetlenségből. Ezt sugallja a képek üzenete is, látjuk a Duna folyását nyáron és a befagyott folyót télen. Előtte kusza ágbogok: íme, ismét az élet megteremtett rendje és eredendően kaotikus mivolta. Kata kezének superközeli a kanyargó, finom vénákkal visszakapcsol a folyó, mint az idő árama képzetköréhez.

Az *Örökbefogadás* elnyerte a berlini filmszemle nagydíját, meghozta a külföldi elismertséget, ami szabadabbá, kendőzetlenebbé, tehette az ábrázolást. Felszabadító hatása érződik a következő filmben, a *Kilenc hónapban*. A férfi-nő viszony nem sokat változik, mindössze egy év telt el a két megjelenés között. A megközelítés módja azonban igen. Lili (Monori Lili) „mindig mindent másként csinál”. Noha önálló nő, mint Kata, ugyanúgy belegabalyodik egy bonyolult kapcsolatba, ami itt jobban motivált. Az *Örökbefogadás* tisztisága meglepő, de mi ehhez képest a *Kilenc hónap* sokkhatása a terhes női hassal és az élőben forgatott szüléssel. A film itt is arcközelikre épít; Lili apró félmo-

„A korabeli pártelit luxusával szembesülünk”

(Holdudvar – Kovács Kati, Balázsovits Lajos, Törőcsik Mari)



SZÓVÁRI GYULA FELVÉTELE

solyai, a pár hangos nevetései. A gesztusok nem finom jelzésszerű rezdülések, hanem teljes drámai erővel dübörögnek. Van itt minden, széttepett kombiné és sok-sok sörösüveg. A két férfi, az ex-férj (Dzsoko Roszics) és Bognár János (Jan Nowicki) érzelmi élete a nő körül forog, tőle szenvednek. Féltékenyek az életére, kisfiára, egymásra. A női kiteljesedéshez nélkülözhetetlen a gyerekvállalás. Lili már vállalt lányanyaként egy gyereket, emiatt kurvának titulálják. Örök kívülállóként megtartja a másodikat is. A *Kilenc hónap* is munkakörnyezetben játszódik, az ablakokon mindenütt az ózdi gyárra látni.

Az elemi erőt felvonulatató kezdés itt sem marad el, tűz lángol a téglagyárban, ahol hőseink dolgoznak. Ez a tűz lobban majd fel újra a *Temetetlen halottban*. A kisbaba lemosása a korábbi megtisztulások képét idézi. Hogy a későbbiekben ezzel térjenek vissza a beszennyeződések jelenetei.

ŐK KETTEN ÉS A TÖBBIK

Az emberi kapcsolatok zűrzavarának kendőzetlen megmutatása tovább folytatódik az 1977-es *Ők kettenben*. A *Kilenc hónap* jobbára vázlat volt ahhoz, ami itt kibomlik, immár teljes művészi komplexitásban. A szereplők mind nagyszerű színészek: Marina Vlady, Jan Nowicki, Monori Lili, mi több, a

kis Czinkóczi Zsuzsa is. Főszereplőnek egyiküket sem nevezhetjük ki, mert noha a cím kettőst sugall, a filmnek négy főszereplője van. A parádés alakítások mellett megszűnik az arcközeli túlsúlya, a félközeli tökéletesen elegendők a teljes színészi eszköztár felvonultatásához. A helyszín itt is egy munkásotthon, de csak a két nő tartozik ide: Mari (Marina Vlady) igazgatónőként, Lili (Monori Lili) durcás, vállvonogató örök gyerekként. Ha ez a száj felfele rándul egy negyedmosolyra, el tudjuk hinni Jánosnak (Jan Nowicki), hogy nem szabadulhat a vonzásából. A legelső jelenetben Mari fehér ágyneműket osztogat, az ő színe a fehér. Áttetsző szépségét tovább hangsúlyozza hajának szőke derengése. Lilit feketében látjuk, mögötte a hátterek is feketélnek. két nő elsőre a jó és rossz (a feltétel nélküli jószág és a gátlástalan ösztönvilág) ellenpólusait képviseli. Ez azonban hamar megváltozik: meghal Mari édesanyja, ő zárja le a szemét. Az előző filmben a születést láttuk a maga vérmocsos valóságában, itt a halál merevgörcsét. Mari ruhái fehérből feketére váltanak, de hamar leveti ezt az ősz színeire, hiszen a gyász nem tarthat örökké, élni akarunk. Mari élete azonban nincs rendben az állandó ingázással és a Mongóliába készülődő üzemmérnök férjjel (Tolnay Miklós). Akitől nem akar elszakadni, de azért

„Mindig mindent másként csinál”
(Kilenc hónap – Monori Lili és Jan Nowicki)

jól jön egy imádó (Viszockij) rajongása. A férj mosolyogva hallgatja a beszámolót a röpké kalandról az ágyban, húsz évi házasság után. Nem féltékeny, mondja, sőt, büszke még mindig szép asszonyára. Hogy Marinak mennyire okoz gondot az idő múlása, azt az órák szimbolikus megjelenése nyomatékosítja. János antik asztali órával a hóna alatt lép elének. Ő Lili férje, a fiatalasszonyt a jószágos igazgatónő szállói szobájába fogadta. Ez a pár is szétválaszthatatlan, dacára annak, hogy János idült alkoholista. Érdekes, ahogy Mari is ráébred a benne lakozó sötét, kaotikus erőkre. Férjével szerkezve átadják magukat a szenvedélynek, lezuhannak a padlóra (kilátszik a férj fenéke, Lili korábban dacból fenékét mutatta a basáskodó főnöknőnek). A férj visszamászik az ágyra, Mari marad lent. Férje bosszúból a vallomásért nem jön el a céges mulatságra, ahol egyébként viszontlátjuk az *Örökbefogadás* Annáját. Mari inni kezd, majd ő látogatja meg Lili helyett Jánost. A férfi nem enged a köztük szikrázó vonzódásnak. Elengedi Marit, akit dugi-pálínkával kínált, majd, noha túl van az elvonón, ezt tölt az üres kávéspohárba. Nem marad el Mari lekurvázása sem. Mint láttuk a *Kilenc hónapban* is, hamar megkapja ezt egy nő egy kis másságért.

NAPLÓ-FILMEK

A tetralógia első darabja, az 1982-es *Napló gyermekeimnek* 47-től az ötvenes évekig követi nyomon a Szovjetunióból visszatelepülő „család” életét. Juli (Czinkóczi Zsuzsa) vállaltan a rendezőnő alteregója. Mészáros Márta maga nyilatkozta különböző helyeken, hogy régóta élt már benne a családtörténet megfilmesítésének szándéka, de várt vele, amíg felnő a feladathoz.

Mint több előző filmben, itt is egy árva és egy középkorú nő áll szemben egymással. Csakhogy a szüleit elvesztett Juli ellenáll nevelőanyja, Magda (Anna Polony) örökbecfogadási szándékának. Magda „erős nő”. Ezt mondja róla egykori harcostársa, Gergely János üzemmérnök (Jan Nowicki) is. Egyszersmind elvakult pártfunkcionárius, aki szükségszerűnek, a nép érdekének véli, hogy újságíróból börtönparancsnokká lépjen elő.

A család- és társadalomrajzzal egyenrangú történet Juli nővé érése. Ahogy kis kombinéjét levette nézegeti magát a fürdőszobátükörben, eszünkbe jut Szabó Istvántól az 1980-as *Bizalom*, ahol Bánsági Ildikó (a *Naplókban* ő Juli édes-



SZÓVÁRI GYULA FELVÉTELE

anyja) tükörbe néz egy boldog ölelés után. Női szempontból felemás világban serdül fel Juli: Magda csizmát hord, de nevelt lányának amerikai körömcipőt ad, azontúl ezt látjuk Juli lábán. És ott a divatbemutató is, ahol álmétkodva ülnek a család asszonyai és lányai.

Juli másik élményforrása a mozi, ahová a Magdától elcsórt mozikartonnal jár a híres Gorkij Filmklubba. Híradókat is néz, ennek a tömegjelenetei adják a szélesebb történések keretét.

Mészáros Márta ebben a filmjében sok-sok premier plánt alkalmaz; teheti, hiszen Czinkóczi Zsuzsának még a szepelői is beszélnek. És nemegyszer pillanatszerű felvételeket látunk egy-egy arcról, például a filmvégi dalárdabemutatón, ahol azután a távolító kameramozgás egyen- és úttörőnyakkendők sokaságát fogja be a korábbi filmes eszközök és mondandó beemelésével. Elveszett viszont a körbe forgó kamera dinamizmusa. Itt mindössze a szereplők mozgását követi, vagy néha ráközelít valakire. Hátrálni csak egyszer hátrál, a dalárdajelenetnél.

Néha mégis meg-megrándul a plán, főként mikor egymást rángatják a szereplők: a szökésben lévő Julit a vonatról leszállító rendőrök, a Magdát a földre taszító Nagyapa (Zolnay Pál filmrendező), vagy amikor János behúzza egyet a Julit elfenekelő mongol nagykövetnek. Finom utórezgés a facsoportok ideges rándulása a vonat rázkódásának ütemére.

Mozdulatlan valóság ez, néha Sztálin és Lenin szobrokkal vagy a flash backeken a szobrász apa műveivel. Mikor elviszik az apát, nedves ronggyal takarja le még formátlan agyagszobrát. Egyetlen vízcsepp csordul le róla hosszan. Szobormerev a holt anya Juli emlékeiben, fején azzal a kendővel, amivel a szülés ezúttal is bátran megmutatott kínjai között a homlokát törölgette. Kendőt kap rosszul létekor a Nagyapa is.

A motívum átvezet a tetralógia következő darabja, a *Napló szerelmeimnek* (1987) világába. Juli arcát többször kivevéri a víz, ha allergiás, János arca is izzadságban fürdik. Natasa, a szovjet barátnő kezéből nem csepp, de vékony vízfonál csorog alá, amikor Juli meglátogatja. A szobrász apa kőbányájának világító fehér mészkőfalait fekete szenny piszkítja be.

A film hitelesen idézi fel a nők korabeli helyzetét, amikor Juli filmrendezőnek jelentkezik Magyarországon, a bizottság hasát fogja a nevetéstől a lány makacsságá-
láttn. Az egyik zsúritag úgy lépteti le,

hogy kézcsók után arrébb löki. A *Naplók* visszatérő szereplői a várandós asszonyok, például Juli vagy Tomi anyja. Erzsi, a szövőgyári főnöknő lányanya, mert nős férfit szeretett. Az 50-es évek diktatúrája nem nőknek való világ: mikor (hamis) tanúskodás után kiengedik Jánost, tolszékes fia premier plánban megmutatott arcáról süt a féltékenység; itt nem két nő, hanem két férfi borul egymásra életük minden keservével.

Juli tanára a moszkvai filmfőiskolán a grúz Csiaureli. Az ő *Berlin eleste* filmjének őrzőngő tömegjelenetei alkotják a kezdő képsorokat. Egy előadását látjuk is, a *Patyomkin páncélos* lépcsőjelenetében a fel- és lefele irányuló mozgások sodrát elemzi. Meghalt Sztálin, ez borzasztó, mondja a Generalisszimus halálakor, de aligha hihetünk neki, hiszen az ő fivére is lágerben végezte, akárcsak Juli apja. A gyászoló tömegbe Juli is belekeveredik, kinkeseresesen öklözi magát előre.

E ponton látunk egy bevágást a *Három nővér* próbájáról. Mása szavai valamiféle újakezdest sejtetnek: „Elmennem tőlünk, az egyik egészen elment, egészen, örökre, mi meg itt maradunk egyedül, hogy újakezdzük az életünket. Élni kell... Élni kell...” Mostantól változik a képek megvilágítása, két sötét függönyrész közé vékony fénycsík ékelődik. Az arcok eddig is félménykba borultak, hiszen féllét volt ez, féligazságokkal, megalkuvásokkal. A börtönből kiengedett János gyöngyfülbevalót ad Julinak ajándékba, ennek gombfényei, a magányos hold és a kocsifényszórói a parányi reménysugarak.

Az 1990-es *Napló apámnak, anyámnak* sorsdöntő pillanata az '56-os forradalom. A család történetébe tömegjelenetekkel tör be a történelem, a tömegben azonban egy-egy arcnak (például Székely B. Miklós karakterének) külön története van. Magdát visszalökik a Csehszlovákiába induló teherautóról. Eltöri a karját, de aztán a rendszer kikezdetlenségének élő példájaként „tovább küzd a népért”. A november 4-én bevonuló szovjet tankok lánctalpa megreszketteti a tárgyakat János és új párja, Ildi éjjeliszekrényén. János az utcára rohan néhány fiú után, és mikor a vezetőjük földre esik, János is föléje borul. Visszaszökésükkor Julival kúsznak a fűben, ez a végső bukás kezdete, ami János felakasztásával végződik. A kifelé menekülés már az *Aurora Borealis* felé mutat előre, és eszünkbe idézi Daniel Olbrychski futását Wajda *Minden eladójából*. A kameramozgások különben az elő-

ző filmnél is statikusabbak; a szereplők kísétálnak, a tankok kiüböörögnek a mozdulatlan plánból. Itt már minden elvégeztetett. Kirí e dermedtségéből a szilveszteri fékevesztett mulatság, ismét Wajdát, az ő *Menyegzőjét* idézőn. János nyaka körül fehér sál, megelőlegezve a hóhétkötelet. A táncolók feje fölött sztaniolpapírok gubanca, tudjuk már, hogy mit jelent. A nők heccből válogatnak Magda ruhatárából – összevissza halom gyűlik belőlük a padlón, Magda katonakabátját is felveszik. Lehet beöltözni az új szerepekbe.

Ebben a filmben is újra látjuk a szobrászrongyról lecseppenő vízcseppet – nota bene könnycseppeket fest magára több ünneplő. Egy másik ide is kapcsolódó metonímia-sor, ami e filmekben végigvonul, a kőbánya falán lecsurgó fekete szenny folytatásaként a túlrúszozott szovjet nők vérpiros szája, az '56-ban begyűjtött gyanús elemek összevert, vérző arca, a szilveszterező gyerekek orrára kenődött piros pötty.

A 2017-es *Aurora borealis*ban a festő Mari (Törőcsik Mari) babáin éktelenkedik vérmázra emlékeztető piros folt. Ez a film is a múlt kuszaságában próbál eligazodni, noha itt nem a haldokló öregasszony, hanem a lánya, Olga (Tóth Ildikó) kutat az igazság után. Mari szerelmét annak idején lelőtték a nyugati határon, a lányt pedig megerőszkolták az orosz katonák. Előre meggyűlölt saját gyermekét elvitte a KGB, őt adta oda Olga helyett.

A film elején egy parányi tóban úszkál a fiatal Mari (Törőcsik Franciska) szerelmével. A kamera a víz alá is követi – két felünk van, az egyik rejtőző, kiismerhetetlen. Az eltítkolt élet akkor derül ki, amikor Mari kómában fekszik a kórházban. Olga egy ládában találja meg anyja árulkodó régi rajzait és a kettős anyakönyvi kivonatot. Ugyanebbe a ládába rejtette egykor Mari a KGB-sek elől a csecsemő Olgát. A múlt él, és helyet követel magának a jelenben. Olga most elindul apja és Mari gyermekének keresésére. Tavacska helyett a viharos Fehér-tenger elemi vadságával szembesülünk. Mégis itt, mindennek a peremvidékén gyullad ki a zord Észak káprázatos égi tűzijátéka, az aurora borealis.

Mészáros Márta utolsó játékfilmjében beszédesek a nevek is: Pogány Mária; Kunz, aki feleségül veszi és a Prokopiusgasse, ahol otthonra talál. Hiszen ez is egy *Titkos történet* a hivatalos helyett, mint a 6. századi bizánci történetírőé, Prokopioszé. •